

**NUTQ NUQSONLARINI BARTARAF ETISHDA O'YIN TEXNOLOGIYALARI VA XALQ
OG'ZAKI IJODINING AHAMIYATI**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11224137>

Berdiyev Xurshidjon Farxod o'g'li

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Maxsus pedagogika kafedrasida o'qituvchisi

Shamshidinova Barnoxon Ravshanbek qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Maxsus pedagogika(Logopediya) 4-bosqich talabasi.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bolalarda uchraydigan nutq kamchiliklari, ularni bartaraf etishda logoped ish faoliyati, mashg'ulotlari, bolalardagi nutqiy kamchiliklarni bartaraf etishda didaktik o'yinlarni ahamiyati, xalq og'zaki ijodidan unumli foydalanish usullari nutqni faollashtirishda turli metodlardan foydalanishning ilmiy-amaliy ahamiyati yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Nutqiy nuqsonli bolalar, bartaraf etish, didaktik metodlar, xalq og'zaki ijodi, tez aytishlar, topishmoqlar, bilish jarayonlari.*

Annotation: *In this article, speech defects in children, speech therapist's activities and training in their elimination, importance of didactic games in eliminating speech defects in children, effective use of folk art, scientific and practical importance of using various methods in speech activation are covered.*

Key works: *speech-impaired children, elimination, didactic methods, folk art, quick sayings, riddles, cognitive processes.*

Аннотация: *В данной статье освещены дефекты речи у детей, деятельность и обучение логопеда по их устранению, значение дидактических игр в устранении дефектов речи у детей, эффективное использование средств народного творчества, научная и практическая значимость использования различных методов активизации речи. .*

Ключевые слова: *дети с нарушениями речи, отсеивание, дидактические методы, народное творчество, скороговорки, загадки, познавательные процессы.*

Insonning eng muxim xususiyatlaridan biri uning so'zlash qobiliyatidir. Ravon nutq orqali ifodalangan fikr tushunarli va yoqimlidir. Nutq insonning murakkab oliy psixik funksiyalaridan biri hisoblanadi. Bolaning nutqi kattalar nutqi asosida rivojlanib boradi. Nutqning to'g'ri shakllanishi atrofdagilar nutqiga, nutqiy tajribaga, to'g'ri nutq muhiti va ta'lim-tarbiyaga bog'liq.

Nutq tug'ma qobiliyat emas, balki hayot davomida bolaning jismoniy va aqliy rivojlanishi bilan parallel ravishda shakllanib boradi. Nutq buzilishlarini o'rganish, tushunish

uchun bola nutqining normal rivojlanish yo'lini, bu jarayonning o'ziga xos xususiyatlarini, nutqning muvaffaqiyatli shakllanishida katta rol o'ynovchi sharoitni bilish lozim. Bundan tashqari bola nutqining rivojlanish davrlarini mukammal o'rganishi zarur. Bu esa nutqning rivojlanishi jarayonidagi turli xil kamchiliklarni o'z vaqtida bilish va aniqlash uchun kerak bo'ladi.

Nutq nuqsoni bu adabiy til me'yorlaridan biroz bo'lsada chetga chiqishdir. Nutq kamchiliklari quyidagilar bilan xarakterlanadi:

1. Nutq kamchiligi o'z-o'zidan barham topmaydi, balki vaqt o'tgan sari yanada mustahkamlanib, zo'rayib boradi.
2. Nutq kamchiliklarini kattalarda namoyon bo'lishi ularning yoshiga mos kelmaydi.
3. Nutq kamchiligiga ega bo'lgan kishilar logopedik yordamga muhtoj bo'ladilar.
4. Og'ir nutq kamchiliklari bolaning nafaqat nutqiga, balki uning umumiy rivojlanishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Nutq kamchiliklari tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilish bilan chegaralanib qolmay, shuningdek tovushlarni yetarli farqlamaslik va so'zni tovush tomondan analiz qilishdagi qiyinchiliklar uchraydi. Tuzatuvchi ta'lim tizimi uchta izchil davrdan iborat, ularning har biri o'z maqsad va vazifalariga ega.

Ta'limning birinchi davrida (sentyabr-noyabr) frontal mashg'ulotlar faqat «Talaffuzni shakllantirish va nutq o'stirish» bo'limi bo'yicha o'tkaziladi (haftada 5 marta). Ta'limning ikkinchi davrida (dekabr-mart) savod tayyorlash haftasiga ikkita mashg'ulot, talaffuzni shakllantirish va nutq o'stirishga haftasiga 3 mashg'ulot ajratiladi. Ta'limning uchinchi davrida (aprel-iyun), ya'ni o'quv materialiga har qanday tovushni kirgizish mumkin bo'lgan davrda (bu vaqtda tovushlar talaffuzining qo'yilishi tugallangan bo'lishi lozim) haftada bir yoki ikkita mashg'ulot nutq o'stirishga, bir yoki ikkita mashg'ulot talaffuzni shakllantirishga ajratiladi. Iyun-avgust oylarida o'tilgan materialni mustahkamlash bo'yicha yakka tartibdagi tuzatish ishlari o'tkaziladi.

Mashg'ulotlar soni logoped tomonidan bolalar kontingentini va ularning harakatlanish dinamikasini hisobga olgan holda belgilanadi. Talaffuz va fonematik idrokni shakllantirish va nutq o'stirish Talaffuzni shakllantirish. Bolalar lug'atini boyitish va aniqlashtirish bo'yicha asosiy ishni tarbiyachi olib boradi. Nutq o'stirish bo'yicha ishni logoped davom ettiradi va faoliyatini chuqurlashtirib boradi, bunda u o'z oldiga quyidagi vazifalarni qo'yadi:

- bolalar lug'atini kengaytirish;
- ularning diqqatini so'zlarning ma'nosiga va so'z tuzishning ba'zi usullariga jalb etish.

Korreksion ta'lim muvaffaqiyatidagi nutqiy kamchilik, uning turi, og'irlik darajasini to'g'ri va o'z vaqtida aniqlash hamda bartarf etish, tegishli mashg'ulotlarni barvaqt boshlashga bog'liq. Bu jarayonga logoped – tarbiyachilar ham yangicha yondoshib, samarali izlanib ishlashlari maqsadga muvofiqdir. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar jismonan, ma'nan va ruhan rivojlanib, shaxs sifatida shakllanishlari uchun zamonaviy ta'lim va tarbiyaning eng sinalgan Logoped bolalar ishini tahlil qilish orqali mayda qo'l motorikasi, qog'ozda mo'ljal olish, diqqat, xotira, idrok, tafakkur va leksik mavzularni bilish darajasi

haqida ma'lumotga ega bo'ladi. Olingan natijalar asosida bolalarni guruxlarga ajratadi va individual holda mashg'ulotlar o'tkazish uchun uslubiy rejalarini tuzib chiqadi. O'rtadagi o'zaro samimiy muloqat o'ziga ishonmaslik, tortinchoqlikni engib o'tishda bolaga yordam beradi. Gurux va Yangi joyga moslashish jarayonida bola o'zini xotirjam his qilishida logoped ko'magi va yondoshuvi o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Ta'limiy shakldagi mashg'ulot – o'yin bolani yangi faoliyatga o'tish uchun tayyorlaydi. Jumladan, guruh bilan ishlash chog'ida tanlangan mavzu sir tutiladi, toki, bola u yoki bu topshiriqni bajarish jarayonida mustaqil ravishda mashg'ulot mazmunini bilib olsin. Logoped mashg'ulot boshida tashkil etgan jarayon bolalar bugun qaysi tovush bilan tanishishlarini mustaqil aniqlashiga yordam beradi. Bolalar uchun eng qiziqarli, yoqimli mashg'ulot jamoa bo'lib o'tkaziladigan mashg'ulotdir. Unda faqatgina bolalar emas, balki, o'qituvchi – logoped, pedagog, musiqa raxbari va psixologlar ham ishtirok etadilar. Har bir murabbiy o'z guruhi uchun o'yin, topshiriq, boshqotirma, rebus, sxemalar tayyorlaydi. Ayniqsa, magnitli tasma yozuvlari va video materiallardan unumli foydalanish mashg'ulot ta'sirchanligini oshiradi, uning hayotiy va jonli bo'lishini ta'minlaydi. Natijada bolalarda ta'limga nisbatan qiziqish yanada ortadi, ular o'zlari qaysi topshiriqlar e'tiborga molik ekanligini ayta boshlashadi. Jamoaviy mashg'ulotlar umulashtiruvchi ahamiyat kasb etib, ularda bolalar muayyan vaqt davomida egallagan bilim va malakalarini namoyish etadilar. Logoped bola oldida doimo mashqlarni qiziqarli bajarish uchun harakat qilish vazifasi turadi. Binobarin, har bir bolaning o'z daftari bo'lib, bu daftarga o'qituvchi – logoped oldindan uch – to'rt topshiriq yozib qo'yadi. Bu topshiriqlarbolaning ko'rish layoqati, xotirasi, diqqati, logik tafakkurini, tasavvuri va o'quv mlakasini rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'ladi. Topshiriq bola yoshi, qiziqishi va qobiliyatiga qarab beriladi.

Masalan, o'ylab ko'r, "NON" so'zini qanday qilib "KON" so'ziga aylantirsa bo'ladi?

O'yin sharti: har bir so'zda faqat bitta tovush almashadi va yangi so'z hosil bo'ladi, toki "kon" so'ziga aylanmaguncha logoped individual mashg'ulotni olib borishda asosiy faoliyatni turi o'yin ekanligini hisobga olish shart.

O'yin «Razvedkachilar». Bolalarni zarur tovushini so'zlarda to'g'ri talaffuz etishga o'rgatamiz.

O'yinning borishi: Tarbiyachi bolalarga rasmlarni ko'rsatadi, bolalar rasmlarning nomlarini aytadilar. So'ngra tarbiyachi razvedkachilarni tanlaydi. Razvedkachilar xonadan chiqib turadilar. Tarbiyachi qolgan bolalar bilan rasmlarni xonaning turli burchaklariga yashirib chiqadi. Razvedkachilar kelib, rasm yashirilgan joyni qidiradilar va topib olgan rasmlarni bolalarga ko'rsatib, uning nomini aytadilar. So'ngra bolalar o'rin almashadilar.

Metodik ko'rsatma: Narsalarning nomini aytayotganda zarur tovushini aniq talaffuz etishlari kerak. Zarur tovushini cho'zib talaffuz etmaslik lozim. Aks holda tovush buzilib eshitiladi.

Bolalar o'sib, ulg'aygani sari ularning nutqi ham rivojlanib boradi. Bu davrda ba'zan nutqning ma'lum darajadagi buzilishlari kuzatilishi mumkin. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda uchraydigan nutq kamchiliklarini bartaraf etish yuzasidan xilma – xil yo'nalishda

tadqiqot ishlari olib borilgan. Nutq buzilishlari bola shaxsining shakllanishiga, bilish faoliyatining rivojlanishiga salbiy ta'sir etadi. Ma'lumki nuqsonli bolalar bilan muloqotga kirishish uchun, pedagoga pedagogik mahorat juda kuchli bo'lmog'i lozim. Chunki ko'pgina nuqsonli bolalar (o'zlaridagi nuqsonlari sababli) o'zgaralar bilan muloqotga kirishishni xoxlashmaydi, xoxlashsa ham qiynalishadi.

O'yin inson faoliyatining ko'rinishlaridan biridir. Tadqiqotchilar o'yinning qadrini bola xulqini shakllantirishdagi kishining muomala chog'idagi xatti – harakatini aniqlab olishdagi ahamiyatini ta'kidladilar. O'yin bola hayotining uzviy qismidir. Bolalarning o'yin dunyosi boy va xilma – xildir. Nutq kamchiligiga ega bo'lgan bolalar bilan olib boriladigan mashg'ulotlarda o'yin usullari hamda elementlaridan foydalanish samarali natija beradi. Shu sababli o'yin faoliyatidan keng foydalanish orqali bolaga har tomonlama ta'sir etish mumkin. O'yin bolaning aqliy rivojlanish vositasidir. O'yin vaqtida xilma – xil aqliy jarayonlar faollashadi, o'yinning vazifa va shartlari esa diqqatni to'plash, analizatorlarni farqlash, taqqoslash, umumlashtirish jarayonlarining faollashuvini talab etadi. Bir xildagi harakat va so'zlarning ko'p takrorlanishi bola ongida narsa va hodisalar haqidagi mustahkam bog'lanishlar hosil qiladi, muayyan fikr, xatti – harakatlarning tarkib topishiga yordam beradi.

“O'yin – sinchkovlik va qiziquvchanlik olovini o't oldiruvchi uchqundir”, degan edi V. A. Suxomlinskiy.

O'yin bolalarning har tomonlama kamol topishida kata ahamiyatga ega bo'lib, o'yin vaqtida bolalarning sezgi, idrok, tafakkur, hayol, xotira, diqqat, iroda, xissiyot va boshqa ruhiy jarayonlari ishtirok etadi. O'yinlar bolalarning aqliy faoliyatini o'stirishga, ularning fikriy tashabbuskorligini oshirishga xizmat qiladi. Bolalarning xis tuyg'ularini shakllantirishga, ayniqsa, ularning sezgi a'zolari (ko'rish, sezish, tinglash va .b) faoliyatini faollashtirishga yordam beradi. Didaktik o'yinlar xilma – xil materiallar asosida tashkil qilinadi. Masalan: qo'g'irchoqlar, o'yinchoqlar, rang – barang rasm va kartochkalar, turli geometrik shakllar, tabiiy materiallar shular jumlasidandir.

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan mashg'ulotlarda didaktik o'yinlarning ahamiyati katta, bu o'yinlarni keng qo'llash bola tafakkuri, idroki, zehni, xotirasi, irodasi, bilim olishga bo'lgan qiziqishi va ehtiyojining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bolada atrof olamni bilishga bo'lgan qiziqish ortadi, ziyrakligi, ixtiyoriy diqqati, topqirligi tashabbuskorligi mustahkamlanadi. Bolalarda o'yin orqali, kattalarning xatti – harakati orqali voqe'likka munosabat shakllanadi, dunyoqarash, aqliy, axloqiy va jismoniy tomondan tarbiyalanadilar. O'yinlar o'z mazmuniga ko'ra bir necha turlarga bo'linadi:

1. Didaktik o'yinlar;
2. Dramalashtirilgan o'yinlar;
3. Syujetli – rolli;
4. Harakatli o'yinlar.

Didaktik o'yinlarda bolalarning aqliy jixatdan o'stirish uchun kerakli bo'lgan muhim sifatlar hosil bo'ladi. O'yinlar bolalarning yoshiga va ruhiy rivojlanishiga qarab

tanlanadi. Ta'limiy o'yinlar orqali bolada mustaqillik, faollik, ijodkorlik masalaga ongli yondoshish malakasi o'stirib boriladi. O'yin ko'rgazmalilik, oddiydan murakkabga o'tish usullari orqali olib boriladi. Tarbiyachi va logopedlar ta'limiy o'yinlarni o'tkazish davomida bola harakatini faollashtiradi, mustaqil harakat qilish qobiliyatini shakllantiradi, o'yindan to'g'ri foydalanilsa bolaning tafakkuri, nutqi, xotirasi ya'ni, aqliy tarbiyasiga asos solinadi. Ta'limiy o'yinlar orqali bolalar eshitish, ko'rish, sezish a'zolari orqali turli narsalar va ularni yasashda ishlatiladigan materiallarning xossalarini, ularni bir - biriga taqqoslashni, guruhlariga ajratishni o'rganadilar.

-O'yinchoqlar bilan o'ynaladigan o'yinlar-"Ayiqlarga nima kerak?", "Jajji oyoqchalarimiz", "Zumrad uchun ko'ylaklar" .

-Stol ustiga qo'yib o'ynaladigan o'yinlar- "Nima qaerda yuradi?", "Men aytgan narsani ko'rsat", "Kimning qo'lida nima bor?".

-Og'zaki usuldagi ta'limiy o'yinlar- "Qo'g'irchoq Lolaxonni cho'miltiramiz", "Qo'g'irchoq Lolaxon mehmonga keldi", "Ajoyib xaltacha", "Shaklini top", "Rangini top" kabi o'yinlar kiradi.

Eshitish va ko'rish a'zolarini faollashtirish uchun "Xilini top", "Qaysi daraxtning mevasi?", "Nimaning pati", "Mevasini top", "Onasini top", "Mevalar va barglar", "Domino", "Yovvoyi va uy xayvonlari", "Ishlash uchun nima zarur", "Bu uychada kanday xayvon yashaydi", "Bu kim yoki nima?" singari O'yinlardan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu o'yinlar orqali bolalarda meva va sabzavotlar, hayvonlar va parrandalar, yil fasllari, kiyim - kechak va boshqalar, kabi tasavvurlar boyitilib, kengaytirilib, ko'rish va eshitish, esda saqlab qolish xususiyatlari rivojlantirilib boriladi. Katta guruhlarda o'ynaladigan "Ayting biz topamiz", "Topgan topag'on", "Oshqovoq pishdi", "Loy o'yini", "Bog'bonlar" o'yinlari orqali bolalarda mehnatga muhabbat ruhi tarbiyalanib boradi.

Mazkur o'yin jarayonida nutq muhim ahamiyat kasb etadi: u orqali bolalar fikr, his tuyg'u va kechinmalar bilan almashinishadi, o'zaro do'stona munosabatlar o'rnatishadi. Nutq bolalarga tevarak – atrofdagi hayot voqealari va faktlariga bir xil munosabatda bo'lishga yordam beradi. Nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar Bilan olib boriladigan didaktik o'yinlar so'z va gaplarni tahlil qilishga, so'zlarda tovush va harflarning o'rnini aniqlash, jumalarni to'g'ri tuzishga o'rgatadi.

“Jonli so'zlar ” o'yini.

O'yin guruh Bilan o'ynashga mo'ljallangan bo'lib, tarbiyachi dastlab doskaga uchta bolani chiqaradi va o'yin qoidasini tushuntiradi:

Hozir siz bilan “Jonli so'zlar ” o'yinini o'ynaymiz. Bu bolalar so'z bo'ladilar. Demak, uch so'zdan iborat bo'lgan gap tuzamiz. Bolalar gap tuzadilar. Masalan, Lola - “bog'da”, Jasur -“ pishdi”, Aziz - “mevalar” degan so'zni ifodalaydilar. Keyin tarbiyachi bolalarni chapdan ngga qarata ketma - ket joylashtirib, gap “yozishlarini ” taklif qiladi. Vazifa bajarib bo'lingach, jonli so'zlar o'z so'zlarini aytadilar, bolalar esa aytilgan gapni eshitadilar.

O'yin gap va “Jonli so'zlar ”ni almashtirish orqali davom etadi.

Nutq nuqsonlarini bartarf etishda xalq og'zaki ijodidan foydalanish.

Hayot shunday hamma narsa zamon, davr bilan bog'liq bo'ladi. Xalq og'zaki ijodimi, yozuvchilar tomonidan yaratilgan badiiy asarlarni bari bir zamonga, davrga xizmat qiladi. Xalq poetik asarlarni o'qib, o'z hayot yo'lini to'g'ri, noto'g'ri ekanligini bilib, suyanib, xulosa chiqarib yashaydi, yutuqlardan quvonadi, kamchiliklardan azob chekadi. Bu hol ko'proq yosh avlodda ko'rinadi. O'rta Osiyo xalqlarining eng qadimgi namunalari bazi tarixiy yodgorliklar, ilmiy asar va yodnomalardagina saqlanib qolgan. Eng qadimgi folklyor asarlari miflar, jangnoma tipidagi afsonalar qaxramonlik va paxlavonlik eposlari, qo'shiq va maqolalardan tashkil topgan.

Kishi dunyoga mukammal inson bo'lib kelmaydi. U tug'iliboq ertak yoki dostonlardagi qahramonlardek aqlli, dono, bilimdon bo'lib qolmaydi. Inson tevarak atrofdagi narsa va hodisalarga, odamlar orasida, tabiatning go'zal qo'ynida, hayvonot dunyosi, parranda-yu hashoratlar, turli-tuman voqea-hodisalar qurshovida, ular bilan muloqotda bo'ladi, o'sib ulg'ayadi va kamol topadi. Yaxshilardan ibrat oladi, yomonlardan nafratlanadi. Shuning uchun inson yaxshilik, ezgulik sari intiladi

Maktabgacha kichik yoshdagi bolalar ko'ngil ochishni, ermakni xohlaydilar. Chunki bu narsalar ular xayoti davomida tabiiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Maktabgacha kichik yoshdagi bolalar hamma narsani o'yin va so'zlar orqali o'zlashtiradilar. Tarbiyachi bolalar bilan muloqot qilganida ularga o'z ona tillarining har tomonini ya'ni nozik taraflarini ham o'rgatib boradi. Chunki so'z orqali bola hayoti borasida muloqot qiladi, fikrlash doirasi kengayadi va tili ravon, aniq so'zlashga moslashib boradi. Maktabgacha kichik yoshdagi bolalar so'z, ibora va gaplarni qiziqib o'rganadilar hamda osongina eslab qoladilar. Bu yoshdagi bolalarning xotirasi endi shakllanib borayotgan paytda bunday mashg'ulotlar ularning xayotiga yo'l ochib beradi. Kichik yoshdagi bolalarga tarbiyachi so'zlarni o'rgatayotganida o'yinlar orqali murojaat qilish ayni muddao hisoblanadi. O'yin orqali bola o'zining lug'at boyligini kengaytirib to'playdi. Lekin kichik yoshdagi hamma bolalar ham o'rganayotgan so'zlarning ma'nosini to'g'ri tushunmaydilar. Ularni tushuntirish ota-onalar bilan tarbiyachining vazifasiga kiradi. Maktabgacha kichik yoshdagi bolalarning og'zaki nutqini rivojlantirish yoki o'stirishda ertak, afsona, dostonlarning roli katta. Bunday asarlarda so'zlar aniq, sermazmun, to'g'ri, jumlasida sodda va bola xotirasiga qabu qila olishiga mo'ljallangan qilib yoziladi. Tarbiyachi nutq o'stirish mashg'ulotlarida shunday adabiyotlardan foydalanishlari darkor. Hozirgi chop etilayotgan deyarli barcha kitoblar bolaning qanday yoshda ekanligini hisobga olgan holda tuzilgan hamda ertakning mazmunini tushunishga yordam berish bilan birga nutq madaniyatining tarkib topishida ham o'z ta'sirini ko'rsatadi.

Maktabgacha kichik yoshdagi bolalarning nutqini o'stirish yuzasidan xalq tomonidan yaratilgan maqollar, topishmoqlar, tez aytishlarni tarbiyachi o'z mashg'uloti orqali bolaga etkazib bera olishi kerak. Tarbiyachining o'zi ham qanday mashg'ulot o'tishidan qat'iy nazar aniq, ravon, ifodali, sodda va bola tushunadigan ohangda so'zlashi darkor.

O'yinlar orqali bolaning xotirasida yaxshi ta'ssurot qoldirish mumkin. Bunday mashg'ulotlarni o'tishda tarbiyachining bilim va mahoratiga ham bog'liq. O'yinni ham boshidan oxirigacha tarbiyachi so'zlarini to'g'ri va ravon qilib so'zlaydi. Bola o'zining tilida emas balki kattalarga taqlid qilgan holda muloqot qilishga harakat qiladi. Og'zaki nutqi rivojlangan bolakay o'z fikrini ham to'g'ri ifodalay oladi. Nutqining boy, sarmazmun bo'lishidagi asosiy shartlaridan biri aytilgan so'zning to'g'ri talaffuz qilishidir. Agar bolakay so'zlardagi ba'zi xarflarni ayta olmasa bunday bola bilan maxsus mutaxassis (logoped, defektolog) shug'ullanishi zarur. Masalan sh, r, j, yo, ch, z, g', s, q harflarni to'g'ri talaffuz eta olmaslik. Tarbiyai bunday hollarga befarq qaramasligi kerak. Aksincha tarbiyachi mashg'ulot davomida og'zaki nutqida kamchiligi uchraydigan bolalarning xatosini bartaraf etish va ota-onasi bilan birga yaqindan yondashib ishlashi zarur.

Tarbiyachi mashg'ulotdan tashqari muomala qilganida ham o'z so'zlariga katta e'tibor qaratgan holda gaplashishi kerak. Mashg'ulotlardan tashqari sayr vaqtida, didaktik o'yinlar o'ynayotgan paytda bola bilan yakka tartibda ishlashga to'g'ri keladi. So'zlarni bo'g'inlarga bo'lib yoki tovushning baland-pastligiga, agar parranda yoki hayvonlarning nomlarini aytishga qiynalsa ularning ovozlariga taqlid qilish, takror-takror mashq bajartirishga e'tibor qaratib ish olib borsa yaxshi samara beradi.

Tarbiyachi ertak yoki hikoya o'qiyotganida asarning badiiyligini ham inobatga olish darkor. Chunki O'zbekiston xalqi ko'p millatli xalq hisoblanadi va turli xalq vakillarining bolalari maktabgacha ta'lim muassasalarida (maktab, kollej, lisey va oliygohlarda) tarbiyalanadilar, bilim oladilar. Boshqa millat bolalarining ham davlat tili bo'lgan o'zbek tilini egallashlariga harakat qilishi, tilimizga muxabbat uyg'otishi zarur.

Nutqni rivojlantirish uchun tarbiyachi tez aytishlarni turli xil ovoz balandliklarida, turli sur'atlarda talaffuz qilishni talab etiladi, so'roq gaplarni so'roq ohangida, jarangdor so'zlarini (undov) jarangli ohangda aytishi kerak. Tarbiyachi mashg'ulotida jarangli va jarangsiz so'zlarning farqini tushutirishi, qaysi, qaerda, qanday ishlatilishi haqida ham aytadi. Bolalar ham o'z ovozlarini o'zgartirib yoki o'xshatib talaffuz qiladilar. O'yin va mashg'ulotda bolalar tovushlarini qanday chiqarayotganiga e'tibor qaratishi zarur.

Tez aytishlar.

Tubsiz dengiz dengizmi?

Dengiz tengsiz dedingizmi?

Novvoy non yopar,

Nonni novvot deb sotar.

Yashnarga yashilshaxar yaxshi,

Basharga boshqa shaxar yaxshi.

Qurilishda burilish,

Burilishda qurilish.

Olma shoxida olmaxon,
Olmaxonni olma Olimaxon.

Topishmoqlar.

Bir parcha patir. Olamga tatir (Oy)

To'rtidir uning oyog'i,

Temir mixli tuyog'i,

Manzilga etishtirar,

Toshdan qattiq tuyog'i. (Ot)

Kelib og'zin ochar, tishlab qochar. (Ombir)

G'it-g'it deydi, ishlaydi,

Yerga kukun tashlaydi. (Arra)

Ish jarayonida xalq og'zaki ijodidan namunali foydalansak, biz bolalarda uchraydigan nuqsonlarni bartaraf etishimiz yanada qulay kechadi. Logopedik mashg'ulotning farqlash (differensasiya) va mustahkamlash (avtomatizasiya) davrlarida bolalarga ular talaffuz va nutq kamchiliklari turlariga qarab tez aytishlardan, topishmoqlardan, kundalik bola hayotida tanish sanama va aytishmashoqlarni o'rgatib borsak, maqsadimizga erishamiz. Defektolog – logopedlarning metodik maxorati oshirilsa, yangi pedagogik texnologiyalar bilan qurollantirilsa aholi o'rtasida uchraydigan nutq kamchiliklarini bartaraf qilishda katta yutuqqa erishiladi. Xulosa qilib aytganda nutq kamchiliklarini bartaraf etishda qulay va samarali usullardan foydalanishning axamiyati juda katta. Biz defektolog – logopedlar sifatida hamda barkamol avlod tarbiyachisi sifatida buni yaxshi bilmog'imiz va tarbiyaviy ish jarayonini va o'qitishni shu asosda tashkil etishimiz kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Korreksion pedogogika va logopediya Raxmonova 2007 y
- 2.Ayupova M. «Logopediya» T. 2007 y.
- 3.Maxsus psixologiya 2013 y Hamidova.
4. K.Mamedov, G.Berdiev, SH.Xoliqova. Maxsus psixologiya ma'ruzalar matni. Toshkent, 2001.